

Toró Tibor

KIEGYEZÉS VAGY VÁLASZTÁSI KOALÍCIÓ?

Az erdélyi magyar politika az európai parlamenti választások előtt

Az erdélyi magyarság rendszerváltás utáni politikai képviselete többszörösen érdekes elemzési területet nyújtott a politikatudomány képviselőinek, hiszen mind a román politikai térben vállalt szerep szempontjából, mind pedig a magyarságon belüli ellenzékkel való kapcsolatában változatos politikai folyamatokat hozott felszínre. Ezek a folyamatok – gondolva akár a Romániai Magyar Demokrata Szövetség pártként való integrációjára, kormányzati szerepvállalására, a sajtó által közkedvelten radikális–mérsékeltnek nevezett belső vitára, az autonómia képviseletére, vagy a 2003-as RMDSZ-kongresszus után kiváló és Tőkés László személye körül csoportosuló belső ellenzékre – leegyszerűsítve és eltorzítva jutnak el az érdeklődőhöz.

Jelen tanulmány eredeti célja az európai parlamenti választások magyarság szempontjából való kimenetelének előrejelzése lett volna, de több lett annál. Az előrejelzések megfogalmazása, a választások más politikai folyamatokkal való összefüggése a közelmúlt eseményeinek, a romániai magyar közéletben bekövetkezett változásoknak a számbavételére és elemzésére készítetett. A vizsgálat középpontjában természetesen a közeledő európai parlamenti választások állnak. Ezen belül kiemelkedő fontossággal bír 2009. február 12-e, amely tovább gyarapíthatja a romániai magyarság politikai képviseletét befolyásoló és változtató tényezők számát, hiszen ezen a napon pont az EP-választások kapcsán egyezett meg Tőkés László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke, aki 2007-ben független jelöltként lett befutó EP-képviselő, és Markó Béla, az RMDSZ elnöke, egy közös „magyar összefogás lista” állításában. Ez az esemény több szempontból is jelentőséggel bír. Egyrészt azért, mert a 2003-as „kiválás” óta először folytatott sikeres tárgyalásokat a két fél, másrészt pedig azért, mert az egyezségből kimaradt az erdélyi magyarság másik politikai szereplője, a Szász Jenő által vezetett Magyar Polgári Párt.

A dolgozat három fő részből áll:

1. az első rész bemutatja és elemzi a 2009-es megegyezés előzményeit, a 2007-es EP-választásokat és az azt megelőző tárgyalásokat, illetve a 2008-as helyhatósági és parlamenti választásokat, illetve azok következményeit;
2. a második részben – a született vitaanyagokat – elemezve rámutatunk, hogy melyek voltak azok a sarkalatos pontok, amelyek gátolták a felek közötti konszenzus kialakulását;
3. a harmadik és egyben utolsó rész kizárólag a 2009-es megegyezésre koncentrálnak, részletesen megvizsgálva annak feltételeit, illetve elemezve az erdélyi magyar politikára gyakorolt rövid és hosszú távú következményeit.

A megegyezés előzményei

Annak ellenére, hogy jelen dolgozatnak nem célja a 2007–2009-es – a 2009. február 12-i megegyezés előzményeivel kapcsolatos – események részletes kronológiájának összeállítása, az események megértésének céljából fontos pár tényezőt számba venni.

A 2007-es európai parlamenti választások és az azt megelőző tárgyalások

A jelen tanulmányhoz kapcsolható Markó–Tőkés találkozók története 2006 novemberében kezdődik, amikor is először kerültek napirendre az európai uniós csatlakozás utáni első európai parlamenti választások. A közös választási lista mellett az együttműködés közös pontjairól, további vetületeiről és feltételeiről – egy erdélyi magyar egyeztető kerekasztal létrejöttéről – tárgyaltak a felek. A januárig tartó egyeztetés nem hozott eredményt, sem az együttműködés elvi, sem a közös EP-választási lista szempontjából, februárra pedig világossá vált, hogy Tőkés László független jelöltként indul a tavaszi EP-választásokon. Az induláshoz szükséges aláírások mind Tőkés Lászlónak, mind az RMDSZ-nek március folyamán gyűltek össze, a szükséges 100 ezer helyett az előbbi 137 ezret, míg az utóbbi 200 ezer helyett közel 310 ezer aláírást tett le.

A választások elhalasztása újabb egyeztetésre adott lehetőséget,¹ amely az előzőhöz hasonló eredménnyel zárult, a két fél külön indult: Tőkés László – az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, a Székely Nemzeti Tanács, a Magyar Polgári Szövetség, a Magyar Polgári Egyesület, a Magyar Ifjúsági Tanács, az Erdélyi Magyar Ifjak támogatásával – függetlenként készült a megmérettetésre, az RMDSZ pedig az előválasztáson kialakult listát módosítva, Frunda Györgyöt, Winkler Gyulát és Sógor Csabát helyezte befutó helyekre.

Az európai parlamenti választásokra 2007. november 25-én került sor, és mindkét fél bejutásához vezetett. A választások és az azt megelőző tárgyalások több szempontból is újdonságot hoztak:

1. a romániai választások történetében első alkalommal lett komoly kihívója az RMDSZ-nek;²
2. a romániai magyar politikai mező szembenálló felei először vállalkoztak szám-szerűsíthető megméretkezésre, amelyből világosan kiderülhet egyik vagy másik támogatottsága.

Az eredmények³ és az azt megelőző tárgyalások több következtetés levonására készítették a politikusokat. Először is, elfogadva azt a premisszát, hogy az erdélyi magyar szavazók nagy része etnikai szavazó,⁴ a két jelölt által elért eredményekből kimutatható, hogy a magyar szavazók mintegy 40%-kal nagyobb arányban mentek el szavazni, mint román polgártársaik. Más szóval: bizonyosságot nyert, hogy egyes esetekben a teremtett versenyhelyzetnek is van létjogosultsága.⁵

Másodszor, felvázolhatóvá vált a két tábor támogatottsága, ami 60–40% arányban az RMDSZ-nek kedvezett. A politikai elemzők abban azonban megegyeztek, hogy a fent említett százalékarányt fenntartásokkal kell kezelni, hiszen több tényező is közrejátszhatott ennek kialakulásában: másodrendű választás révén, Tőkés saját szimpatizánsai mellett megkaphatta az RMDSZ proteszt-szavazatait, illetve nem két szervezet, hanem egy országos elismeréssel rendelkező személy csapott össze egy szervezettel.⁶

Továbbá körvonalazódott egy, a magyarságon belüli Székelyföld–interetnikus környezet törésvonal. Székely István szerint ez főleg annak tudható be, hogy a jelenlegi RMDSZ-vezérkar interetnikus környezetben szocializálódott, és pontosan ebből a környezetből, illetve a román–magyar együttélésből kiindulva próbál a magyarság problémáira megoldást találni. Az így kapott válaszok és eredmények – például nyelvhasználati jogok, oktatási reform stb. – kielégítőek a szórvány- és az interetnikus környezetben élő magyar választópolgárok számára, de nem jelentenek igazán eredményt a többségben élőknek.⁷ Ezt a törésvonalat látásztani a kerekasztal-beszélgetésen résztvevő László Attila, Kolozs megyei RMDSZ-elnök hozzászólása is. A tömbmagyar vidékeken összecsúszik a Szövetség és a hatalom, hiszen az RMDSZ politikusok – magyar kihívó hiányában – egyedüli politikai szereplőként uralták a helyi politikai porondot. E kettős szerepből következőleg az adminisztrációs tevékenység mellett sok esetben nem marad már idő a szervezettel való foglalkozásra.⁸ Továbbá hozzátéhető, hogy az önkormányzati szerepvállalás a hatalom képviselőiként tünteti fel az RMDSZ politikusait, sok esetben erodálva a szervezetet az elégedetlenkedők szemében.

A negyedik következtetés a magyarországi politika befolyására vonatkozik. Mint ahogy több politikai elemző, de a résztvevő felek is megállapították, a független jelölt sikerének egyik feltétele a Fidesz és Orbán Viktor kampányban való aktív részvétele.⁹ Ez egyrészt azt bizonyítja, hogy Orbán Viktor személye nagy jelentőséggel bír az erdélyi magyar szavazók körében, másrészt pedig hogy az általa képviselt

politikai ideológia és értékrend arra készítette az RMDSZ-vezetőket, hogy sok esetben vele szemben (is) megfogalmazzák mondanivalójukat.

Egy utolsó következtetés Tőkés László politikai szerepét veszi górcső alá. Az EMNT elnöke továbbra is megkerülhetetlen, immár választás útján is legitimált szereplőjévé vált az erdélyi magyar politikának.¹⁰ Bakk Miklós ennél is tovább ment, hiszen a választás eredményeit tárgyaló tanulmányában, az RMDSZ „egységparadigmájának lebontásaként” értékeli az eredményeket.¹¹ Más szóval, Tőkés eredményei a Székelyföldön azt látszanak igazolni, hogy a többszámú magyar közösség elvetette az egységretorikát. Ugyanakkor, folytatásként Bakk Miklós több megoldást is felvázol. Egyrészt megvan rá az esély, hogy a román politikai pártok is váltsanak, harcba szállva a magyar szavazatokért is. Ez akár az etnikai szavazás eltűnéséhez, az osz- loposodási paradigma további rombolásához vezetne, ami kiszoríthatja az RMDSZ-t a politikai színterről. Másrészt pedig, Tőkés László eredményein felbátorodva, kialakulhat egy olyan két- vagy többpólusú magyar politikai mező, ahol vagy egyenlő felek csapnak össze, vagy egy nagy párt hegemoniája mellett több kispárt megtűrt szerepet kap.¹²

Annak ellenére, hogy a Bakk Miklós által felvázolt analitikus keretnek van realitása, az utóbbi év eseményei kapcsán mindenképpen felmerül újragondolásának szükségessége.

A 2008-as helyhatósági választások és az azt megelőző egyeztetések

2008. január 29-én a Bukaresti Táblabíróóság jóváhagyta a Magyar Polgári Párt bejegyzését,¹³ ezáltal új politikai szereplővel gazdagítva az erdélyi magyar politikai palettát. Az MPP bejelentette szándékát a helyhatósági választásokon való indulásra. Ezt követően a júniusi választás előtt országos és helyi egyeztetésekre került sor, de az előzőkhöz hasonlóan egyik sem hozott megegyezést. Anélkül, hogy mélyre menően elemeznék a helyhatósági választások eredményeit,¹⁴ több következtetést is levonhatunk. Mielőtt azonban rátérnénk ezek számbavételére, szükséges egy megjegyzést tenni: az európai parlamenti választásokhoz hasonlóan a helyhatósági választások eredményei is részlegesen és fenntartásokkal használhatóak fel a két pólus erőviszonyainak elemzésére, hiszen az MPP nem indított minden magyarlakta településen jelölteket. Ezen hiányosságok ellenére, több érdembeli következtetést is levonhatunk. Az első és legfontosabb, hogy tovább erősödött az EP-választások alkalmával már jelzett Székelyföld–interetnikus környezet törésvonal.¹⁵ Az RMDSZ által készített összesítés alapján világosan kimutatható, hogy a Magyar Polgári Párt majdhogynem kizárólag Székelyföldön ért el sikereket, ezzel alátámasztva a Székely István által korábban megfogalmazott hipotéziseket is.¹⁶

Azonfelül körvonalazódni látszik egy Bakk Miklós által is előre jelzett Székelyföld-centrikus bipoláris rendszer, azzal a megállapítással, hogy az MPP-nek nem

sikerült első lépésben egyenrangú partnerként fellépni, nem sikerült hasznosítania a Tőkés László által szerzett politikai tőkét, annak ellenére, hogy mind az európai parlamenti képviselő, mind Orbán Viktor újra aktívan részt vett a kampányban. Itt helyénvaló, hogy két ehhez kapcsolódó megjegyzést is tegyünk.

1. Annak ellenére, hogy egyes kivételekkel¹⁷ az MPP a székely települések nagy részében vereséget szenvedett, a székelyföldi megyék majdhogynem minden településén szerzett mandátumot, ezzel beásva magát a székelyföldi magyar politikai térbe.
2. Ugyanakkor elkönnyvelhetjük a Fidesz és Orbán Viktor pozíciójának gyengülését, illetve az erdélyi és a magyarországi politikai tér valamilyen szintű szétválását, hiszen a Fidesz teljes körű támogatása ellenére az MPP nem tudott az EP-választásokhoz hasonló látványos sikert aratni.

A választások kimenetelét elemezve a Transindex és az Erdély FM által rendezett ke-rekasztal-beszélgetés résztvevői három másik következtetést is levontak. Egyrészt azt, hogy az RMDSZ újra teljesíteni tudta a bejutáshoz szükséges küszöböt, tehát nem került olyan helyzetbe, hogy a megegyezést kényszerként fogja fel. Másrészt, míg Tőkés László indulása (illetve az egyezség visszautasítása) az RMDSZ alternatívájának megméretkezéseként fogható fel, addig az MPP indulása a jobboldalon belüli erőviszonyok tisztázását is jelentheti. Utolsósorban pedig azt, hogy továbbra is fennmaradt az etnikai törésvonal, amely a magyar választók magatartását irányítja.¹⁸ Összehasonlítva ezen ismérveket a Bakk Miklós által az európai parlamenti választások kapcsán felvázoltakkal, megállapíthatjuk, hogy a helyhatósági választások esetében interetnikus környezetben továbbra is erőteljesen él az egységparadigma, illetve erről valamilyen szinten leválasztható az oszloposodás-projekt, hiszen a romániai magyar választók továbbra is önálló politikai közösségként képzelik el magukat.

A 2008-as parlamenti választások és a tárgyalások harmadik fordulója

A két tábor közötti harmadik tárgyalásra a helyhatósági választások utáni, de a parlamenti választások előtti időszakban került sor. A helyhatósági és az európai parlamenti választási megmérettetések eredményeiből kiindulva, az egyeztetések célja nem a magyarság parlamenti képviselőinek biztosítása volt. Továbbá, az új választási törvény ügynevezett „6+3-as kitétele” kellő nyugalmat biztosíthatott az RMDSZ-nek a bejutáshoz.¹⁹ Ugyanakkor Bognár Zoltán helyesen mutat rá, hogy a helyhatósági választások utáni hangulat mind az RMDSZ-ben, mind az EMNT-ben nem az érdemi tárgyalások felé mutatott.²⁰ Ennek ellenére Tőkés László és Markó Béla mégis egy asztalhoz ültek 2008. július 19-én Bálványosfürdőn.

A tárgyalások eredménytelen kimenetelét három fontos tényező befolyásolta. Egyrészt Tőkés László szerepe, aki nem potenciális politikai játékosként, hanem

közvetítőként jelent meg a választásokon indulni készülő két magyar politikai csoportosulás között. Másrészt pedig a Tőkés László és Szász Jenő, illetve az EMNT és az MPP közötti egyre növekvő feszültség.²¹ Harmadrészt, a választási rendszerbe beépített „védőháló” elég biztonságot adott az RMDSZ-nek, hogy mindennemű tárgyalást vezető pozícióból kezdhesen meg.

Az RMDSZ, kihasználva vezető pozícióját, válaszolt Tőkés László tárgyalási felhívására, az MPP kimaradásához kötve jelenlétét. Az EMNT ezzel szemben egy hárompólusú – beleértve az MPP-t is – megegyezést szeretett volna alá hozni. Ez utóbbi konstrukció viszont elfogadhatatlannak bizonyult a szövetségi vezetők számára, válaszütt elé állítva az EMNT és az MPP vezetőségét, hogy melyikük folytatja a tárgyalásokat.²² Erre, illetve az RMDSZ diktálta feltételekkel való megegyezésre az MPP mutatott hajlandóságot, utolsó pillanatban – először elfogadva, majd tisztázatlan okok miatt – visszamondva az egyezményt. A szeptemberig elhúzódó eredménytelen tárgyalások után a Polgári Párt nem indított saját jelölteket, de támogatta több független jelölt indulását egyes székelyföldi és Maros megyei választókerületben.²³

A választási eredmények az RMDSZ bejutását hozták, de ami ennél is figyelemre méltóbb az az, hogy a szervezet – képviselőinek számát megőrizve ugyan, csak egy szenátori mandátummal nyert kevesebbet – közel 200 ezer szavazatot veszített.²⁴ A számadatok mellett több – számunkra releváns – következtetés is levonható. Az első és leglényegesebb, hogy a Bakk Miklós által jelzett egységparadigma bukása minden bizonnyal csak a Székelyföldön – és azon belül Kovászna megyében – valósult meg, hiszen az RMDSZ itt jóval az országos átlag alatt teljesített. E tételt támasztja alá az is, hogy a megyében nem sikerült a szervezetnek jobban mozgósítani, mint amikor a magyarságon belüli kihívója (is) akadt.²⁵ Más szóval, az egységparadigma bukása a Székelyföld egy részén mindenképpen helyénvalónak bizonyult, hiszen, Kiss Tamás észrevételeire támaszkodva, az előbbieken is említett összemérhető interetnikus környezetben a magyarságot az országos átlagnál jobban tudta mobilizálni.²⁶

Összefoglalva az eddig leírtakat, körvonalazhatjuk a 2009-es megegyezés premisszáit. Elsősorban a független jelölt választási sikere megkerülhetetlen partnerré vagy ellenfélle léptették elő az elkövetkező európai parlamenti választásokon. Másodsorban Tőkés EP-mandátuma összeférhetetlen a belföldi politikai szerepekkel, mindössze húzónévként vagy moderátori szerepkörben vehet részt a különböző gyakorlati politikai csatározásokban. Harmadsorban, az európai parlamenti, illetve az azt követő választások, habár nem hoztak létre teljesen felépített alternatívát, megkérdőjelezték – legalábbis a Székelyföldön – az RMDSZ egységparadigmájának létjogosultságát.

A meg(nem)egyezők természetrajza

Ebben a részben a tárgyalások sajtónak kiszivároztatott háttéranyagai, illetve a két fél sajtóban megjelent nyilatkozatai, helyzetelemzése kerülnek elemzésre. Ilyen anyagok a 2007-ben, az EP-választások előtti és utáni, 2008-ban pedig a helyhatósági és a parlamenti választások közötti időszakban születtek.²⁷

A fentebb említett dokumentumok elemezhetőek egységesen, hiszen mind a szereplők motivációi és stratégiái, mind pedig a felhozott témák ugyanazok maradtak. A legfontosabb ez utóbbiak közül az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum (EMEF) létrehozásának – és az ehhez kapcsolható változásoknak – a megtárgyalása, illetve a különböző választási kiegyezések/koalíciók forgatókönyvei és feltételei.

Az EMEF az EMNT első dokumentumában szerepel először, de végig központi helyet foglal el a tárgyalásokban, ezzel beivódva a politikai közbeszédbe. Feladata egy olyan fórum megteremtése, ahol a „politikában és a közéletben jelentkező különböző vélemények és álláspontok” egyeztethetők lehetnek.²⁸ Továbbá, az EMEF keretén belül valósulnának meg olyan sarkalatos kérdések, mint a „nemzeti összefogás programjának” megvalósítása, a támogatáspolitiká depolitizálása és átláthatóságának biztosítása, a székelyföldi autonómia-törekvések és az önálló állami magyar egyetem ügyének felvállalása, pluralizmusos vagy közösen szervezett előválasztások alapján eldöntött koalíciós választások megszervezése. Összehasonlítva ezt a különböző politikai berendezkedések szakirodalmával, egy olyan hatalom-megosztásos rendszer bevezetéséhez tett kísérletről van szó, amely oszloposítaná²⁹ az erdélyi magyar társadalmat.³⁰ Ugyanakkor, leszögezhető, hogy az EMNT dokumentumaiban az EMEF és a hozzárendelt funkciók létrehozása mindvégig a választási megegyezés előtt szerepel, hiszen mind a konkrét ütemterv kidolgozása,³¹ mind pedig az a tény, hogy az együttműködés csak egy része lett volna az EMEF intézményesülésének, erre enged következtetni.

Az EMNT által fentebb vázolt, befelé irányuló strukturalista stratégiával szemben, az RMDSZ funkcionalista szempontok szerint közelítette meg a problémát.³² Kiindulópontnak azt tekintették, hogy „[a] magyar nemzeti közösség jogállásának és intézményrendszerének bármely jelentős változásához elengedhetetlen az erős politikai képviselő biztosítása Brüsszelben, Bukarestben és az önkormányzatokban. Ennek érdekében választási együttműködést kell kialakítani, beleértve szükség esetén olyan közös lista elfogadását, amely megfelel a magyar választók akaratának.”³³ Ugyanakkor, a szöveg többi részében megjelennek egyes – az EMNT által is megfogalmazott – javaslatok, de Toró T. Tibor összehasonlításából kitűnnek a szemléletbeli különbségek: míg az EMNT célja – hasonlóan a hatalom szempontjából kirekesztett csoportokhoz – olyan helyzet teremtése, ami a rendszer gyökeres átalakítását vagy legalábbis megreformálását eredményezi, addig az RMDSZ – nem ismerve az erőviszonyok pontos leosztását, a legkevesebb veszteséggel próbálta volna a renitens csoportokat integrálni.³⁴

A szemléletbeli különbségek több szempontból előrevetítették a 2007-es tárgyalási eredményeket. Egyrészt az EMEF ütemtervének és sarkalatos pontjainak kihagyása nem jelentett volna garanciát a strukturális változásokra, visszatérítve az erdélyi magyar politikai képviselőket egy, a 2003-as szétválás előtti szituációba. Másrészt az EMNT számára fontos elemekkel megalakuló EMEF intézményesített volna egy olyan törésvonalat, amelyik – az EMNT és a köré csoportosuló szervezetek értékrendjéből kiindulva –, csakis a bal–jobb ideológiai polarizáció alapján lett volna elképzelhető, egyúttal vállaltan balra tolva az RMDSZ-t.³⁵ Ugyanakkor az RMDSZ szempontjából felmerülhet az a kérdés, hogy melyek azok az erőviszonyok (arányossági kvóták), amely alapján a hatalom-megosztásos modell megvalósíthatóvá válna.

Hasonló feltételek között zajlottak a helyhatósági, illetve a parlamenti választások előtti tárgyalások is. Az egyetlen újdonság, hogy Tőkés László választási sikere, valamint az MPP által elért eredmény valamilyen szinten számszerűsítette a két tábor támogatottságát. Azonban, mint ahogy az előzőekben többször is megjegyeztük, sem a független jelölt, sem a Magyar Polgári Párt eredményei nem extrapolálhatóak más választási vagy hatalmi helyzetekre.

A helyhatósági választásokat megelőző tárgyalások esetében a fent már felsorolt következményektől való félelem sokkal erőteljesebbnek bizonyult, mint az esetleges bukás veszélye. Az RMDSZ szempontjából az MPP indulása nem veszélyeztetette a Szövetség fő célkitűzéseit, hiszen a választások elbukása nem jelentett az EP-vagy a parlamenti választásokhoz hasonló kimaradást. Ugyanakkor a Polgári Párt szempontjából a meg nem egyezés direkt következménye a megméretkezés, amely súlyt adhat a pártnak mind az RMDSZ-szel, mind pedig az EMNT-vel szembeni pozíciójában. Más szóval: az MPP helyét az erdélyi magyar politikai palettán pont Tőkés László eredményeinek meg nem ismételhetsége adta meg.

Annak ellenére, hogy stratégiai szempontból a parlamenti választások tekinthetőek a magyar közösség számára a legfontosabb választásoknak, a tárgyalás előzményeit képező paraméterek nem változtak, sőt a megegyezés kényszere szempontjából romlottak. Egyfelől az alternatív bejutási küszöb biztonságára, illetve a helyhatósági választások több mint pozitív kimenetelére támaszkodó RMDSZ, másfelől egy erős vezéregyenységgel, de intézményi háttérrel nem rendelkező EMNT, illetve egy vele konfliktusban álló – de a helyhatósági választások eredményéből kiindulva, óvatos – MPP. A tárgyalások, hasonlóan az EP-választásokhoz, az EMEF megalakulásáról és a közös választási indulásról szóltak, két fontos különbséggel. Egyrészt az RMDSZ első körben az EMNT partnerségének elfogadására mutatott hajlandóságot, csak később tért át a Szász Jenő vezette csoportosulás felé. Másrészt pedig az RMDSZ, az EP-választások kapcsán bemutatott *status quo*-orientált ajánlat helyett, egy új – a politikatudomány számára ismeretlen – fogalommal mutatkozott meg, a „belső koalícióval”. Ennek a – Markó Béla által találóan „hogy a kecske is jóllakjék,

a káposzta is megmaradjon”-ként nevezett – konstrukciónak³⁶ a lényege egy olyan választási koalíció létrehozása, amelyben az EMNT/MPP egyéni jelöltjei is az RMDSZ választási jele alatt indulnak, de külön kampányt folytathatnak, a parlamenten belül jogilag közös frakcióban, de ezen belül külön csoportot létesíthetnek, illetve konzultálnak minden, a magyarság számára fontos döntésben. Az általunk vizsgált fogalomhasználat szempontjából a „belső koalíció” konstrukciója nem tér el az RMDSZ funkcionalista álláspontjától, hiszen az ajánlat továbbra is a választási részvételre, nem a strukturális változásokra vonatkozik.

A strukturális és funkcionális célokból eredő ellentétek jelen vannak az egyeztetési találkozókat nyilvánosságra hozott dokumentumaiban is. Annak ellenére, hogy a feladatok és célkitűzések autonómia-programot, alkotmánymódosítást, a fejlesztési régiókat, az ifjúsági és szociális politikát érintő része egyezik, egyes (sarkalatos) pontokban szembevető különbséget észlelhetünk. Míg az EMNT koncepciójában az EMEF feladata a

1. választási együttműködés konkrét részleteinek kidolgozása az önkormányzati, parlamenti és EP-választásokon;

2. a romániai és magyarországi közpénzekben alapuló támogatási rendszer reformjának kidolgozása, a közpénzkezelő alapítványok működési rendjének, valamint a kuratóriumok összetételének átvilágítása a közszolgálatosság, a szakmaiság és az átláthatóság szempontjai szerint; (...)

14. az egyház és a politikum közötti viszony normalizálása.³⁷

addig az RMDSZ szerint az

– esetleges választási együttműködés részleteinek kidolgozása;

– a romániai és magyarországi közpénzekben alapuló támogatási rendszerek hatékonyságának növelés, (...);

– a politika, az egyházak, illetve a szakmai és rétegszervezetek együttműködésének összehangolása.³⁸

Az utóbbi szöveg által használt „soft-law” típusú megfogalmazások az Európa Tanács kisebbségvédelmi dokumentumainak nyelvezetét juttatják eszünkbe,³⁹ biztosítva a feleknek a kibújás lehetőségét. Annak ellenére, hogy a 18 pontból álló egyezménytervezetek mindössze három pontjában észlelhető különbség, ezek azonban bizonyos szinten gyengítik az EMNT által elképzelt hatalom-megosztásos modell megvalósításának sikerességét. A megegyezés azonban vélhetően nem ezen bukott el, hiszen a tárgyalások későbbi fázisában kialakult egy mindkét fél által elfogadott változat is, amely az RMDSZ által javasolt változathoz állt közelebb.

A parlamenti választási együttműködés dokumentum-tervezeteit, illetve a tárgyalások lezárása utáni médiaanyagokat vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy az egyezés bukásának okát az EMNT-nek felajánlott helyek száma jelentheti.

Tőkés László és a vele azonosítható szervezet elsősorban az EP-választásokon számszerűsített erőviszonyok, illetve a strukturális változások véghezvitelének igényéből kiindulva, az RMDSZ pedig a „6+3 alternatív küszöb” és a megnyert helyhatósági választások szempontjából közelítette meg a kérdést. Míg az előbbi szempontjából a dokumentumban feltüntetett 2 biztos befutó képviselői hely nem mérhető össze a strukturális változások igényének feladásával, addig az utóbbi megfontolásában a bejutás biztos voltának esetében, a kettőnél több befutó képviselői hely átadása túl nagy árnak tűnhetett az egységkép megtartásáért.

Összefoglalva a tárgyalási dokumentumok alapján levont következtetéseket, elmondhatjuk, hogy mindhárom helyzetben elkülöníthetőek a megegyezni kívánó felek motivációs alapjai. Míg az EMNT strukturalista szempontból közelítette meg a kérdést – a választási képviseletet háttérbe szorítva, a belső struktúrák megváltoztatására törekedett –, addig az RMDSZ a választási képviselet funkcionalista megközelítését követte. Ugyanakkor megállapítható, hogy egyik eset sem teremtett olyan helyzetet, amelyben a két tárgyaló fél érdekei teljes mértékben a megegyezés felé mutassanak, minden egyes esetben fontos szempontok sorakoztak fel a megegyezés elutasítása oldalán is.

2009 – a megegyezés éve?!

2009. február 12-én, másfél év sikertelen tárgyalás után, elvi megegyezést kötött Markó Béla és Tőkés László, hogy közös listát állítanak az európai parlamenti választásokon. Habár a felek még nem látták el kézjegyükkel az egyezséget szentesítő dokumentumokat,⁴⁰ aláírása esetén az a következőkben hoz változást: megalakul az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum; szakértői munkacsoportot hoznak létre az autonómiakonceptciók összehangolására és az érvényesítésüket célzó cselekvési tervek egyeztetésére; továbbá az RMDSZ ez év áprilisi kongresszusán úgy módosítja a Kulturális Autonomia Tanácsának létrehozásáról szóló határozatait, hogy ez a testület ne csupán a párt egy újabb struktúrája legyen, hanem – azáltal, hogy az EMNT-vel közösen hozza létre – az erdélyi magyar közösségnek a kulturális autonómia szempontjából fontos intézményévé válhasson. Emellett a választási megállapodás szerint a jelöltek jogilag az RMDSZ-listán, de gyakorlatilag koalícióban indulnak. Az EMNT a lista 25%-ára jogosult, jelölési jogot kapva a lista 1. és 4. helyére. Továbbá a felek külön kampánystábbal, plakátokkal és szórólapokkal rendelkezhetnek.⁴¹

Összehasonlítva a 2009. februári megegyezés premisszáit és feltételeit az azelőtti tárgyalások tanulságaival és következtetéseivel, feltehető a kérdés, hogy melyek voltak azok a belső és külső feltételek, amelyek biztosították a tárgyalások pozitív kimenetelét. Abból kiindulva, hogy a parlamenti választások óta sem a két fél pozí-

ciója, sem célkitűzései nem változtak, habár az elfogadásra váró dokumentumok közelítették a két álláspontot, mégis arra a következtetésre juthatunk, hogy a megálapodás létrejöttét több külső tényező is befolyásolta. Lijphart India konszociációs berendezkedésének elemzésében kilenc feltételt határoz meg, amelynek teljesülése erősíti vagy éppen gyengíti a rendszer működését.⁴² Számunkra ezek közül három érdekes: a konszociációt erősítők közül a stabil megegyezni nem kívánó többség hiánya és a külső veszély megjelenése, illetve a hatalommegosztást gyengítők közül a csoportok közötti mély társadalmi-gazdasági különbségek hiánya. Az elkövetkezőkben ezeket fogjuk a megegyezés szempontjai szerint elemezni.

A stabil megegyezni nem kívánó többség létezése az elitek szintjén jelentkezhet, abban az esetben, ha az egyik csoportosulás maga mögött érezheti a közösség túlnyomó részét. Ez volt jellemző az RMDSZ-re a 2007–2008-as periódus jelentős részében, hiszen a számszerűsítés hiányában, továbbá a központi és helyi közigazgatás, valamint a köztudatba való beivódás hatalmi pozíciójából készülhetett a megmérettetésekre. Ez – annak ellenére, hogy az EP-választások, illetve a helyhatósági választások összemérhető eredményeket hoztak – jellemző volt minden esetben, hiszen mind a szakértők, mind a politikusok egyetértettek, és a választási adatok is azt mutatták, hogy az eredmények nem igazán extrapolálhatóak más helyzetekre. Az európai parlamenti választások jelentik azonban az első olyan megmérettetést, ahol rendelkezünk olyan számszerűsített és mindenki által elfogadott adatsorral, ami eldöntheti, hogy körülbelül mekkora támogatottsággal rendelkeznek a felek. A 2007-es 60–40%-os arány arra enged következtetni, hogy az EP-választásokhoz hasonló, alacsony téttel rendelkező választások esetén egyik fél sem tudhat biztos többséget maga mögött.

Emellett a többi választás tapasztalata olyan szinten használható, hogy az RMDSZ-tulipánra való szavazási kedv szempontjából a magyarság észrevehetően egy Székelyföld–interetnikus környezet síkon polarizálódik, kisebb mobilizációs kedvet mutatva az előbbi esetében.

A külső veszély megjelenése ebben az esetben az RMDSZ kormányból való kimaradása és annak konkrét következményei képében mutatkozik. Habár a szlovákiai példa, illetve Băsescu elnök autonómia-ellenes nyilatkozatai könnyen etnikai feszültségek keretében tehetik értelmezhetővé (az RMDSZ-politikusok választások utáni retorikája több esetben rájátszott erre a kérdésre), személy szerint inkább a hatalmi pozíciók elvesztésében látom ezt a külső veszélyt materializálódni. Nem hivatalos adatok szerint a kormányból való kimaradás esetén közel 1000, az RMDSZ által politikai pozícióba kinevezett, magyar politikus/szakember veszítheti el munkahelyét, komoly veszteséget jelentve nemcsak a pártaktivisták, hanem az erőforrások leosztásának koordinálása szempontjából is. Más szóval, a 12 év *de facto* kormányzás olyan pozíciók megszerzését eredményezte, amellyel az RMDSZ vezetősége ellenőrizni tudta a magyar közösségnek és többségi magyar településeknek juttatott

erőforrásokat. Ennek megszűnése bizonyos szinten vákuumot eredményezhet a hatalom segítségével gyakorolt kontrollban.

Az utolsó tényező, amely közrejátszhat a hatalom-megosztásos rendszer alakításában, a csoportok közötti mély társadalmi-gazdasági különbségek hiánya. A magyar társadalom oszloposítási projektje egy, az alternatíva által indukált, felülről irányított projekt, hiszen – az erőviszonyok tisztázása ellenére – a jelen helyzetben kizárólag az elit szintjén tudjuk a két csoportot elkülöníteni. Habár a választások alkalmával alakuló Székelyföld–interetnikus környezet törésvonal alapul szolgálhatna egy ilyen típusú társadalmi projekt kialakulásához, az EMNT és a köréje csoportosuló szervezetek inkább a teljes erdélyi magyarságot átfogó bal–jobb típusú polarizáció alapján képzelik el. Más szóval, annak ellenére, hogy a két tábor számszerűsíthető támogatással rendelkezik, az őket támogatók csoporttá válásának projektje eddig még nem, és feltehetően ebben a formában nem is fog lezajlani.

Meglátásom szerint, a fenti feltételek határozzák meg nagy vonalakban a megegyezés közép- és hosszú távú eredményeit. Egyrészt azért, mert az erőviszonyok számszerűsítése, illetve a kormányzati pozíció elvesztése növelte a két fél megegyezési kényszerét, felmérve, hogy jelen esetben nem biztos, hogy egy költséges és intenzív választási kampány a megfelelő eredményt hozza. Másrészt, mind az EMNT, mind az RMDSZ számára a 2009-es EP-választások egy nagyszabású *in vivo* társadalmi kísérletet jelentenek. Az utóbbinak azért, mert lemérheti, mekkora eredményt hozott a „mindenki által várt és igényelt”⁴³ megegyezés: kifizetődők-e az ennek kapcsán megtett engedmények. Amennyiben a kísérletet sikeresnek ítéli meg, feltételezhető, hogy folytatja az együttműködést, de kellő ellenállást fog mutatni mindenmű strukturális változás ellen. Ezzel ellentétben az EMNT fő kihívása az előbb bemutatott oszloposítási és hatalom-megosztási projekt sikerességében, illetve a Magyar Polgári Párt helyének megtalálásában rejlik. A társadalom úgymond oszloposítása csak intézményesülés után következhet be. Ugyanakkor bal–jobb síkon való polarizálása csak akkor lehetne sikeres, ha ez a Székelyföld–interetnikus környezet törésvonalat erősítené, ami azonban nemcsak rövid távon, hanem hosszú távon is nehezen kivitelezhető. Az EMNT fő feladata tehát egy olyan intézményesült és stabilizált oszlop létrehozása lenne, amely képes a kidolgozott konzociációs rendszerbe integrálódni, illetve elég erős ahhoz, hogy fenntartsa azt. Ehhez azonban az MPP politikai struktúráira is szükség van. Más szóval, az EMNT-nek meg kell találnia azokat a kommunikációs csatornákat, melyek segítségével az MPP-t vissza tudja hozni saját szövetségesének, másrészt pedig integrálni tudja az általa kitalált és az RMDSZ-szel közösen lefektetett struktúrákba, ezzel saját pozícióját is erősítve. Az EMNT szempontjából a választás kimenetele addig fontos, amíg ennek eredményei kielégítik az RMDSZ elvárásait, ezzel három és fél évet nyerve az újonnan kidolgozott struktúra megerősítésére.

Jegyzetek

- ¹ A tárgyalások ezen stádiumában született vitaanyagokat a második részben vizsgáljuk.
- ² A *Magyar Kisebbség* megjelenés alatt álló számában Borboly Csaba mellékletként közli a kampányban résztvevő RMDSZ-aktivisták választással kapcsolatos tapasztalatait. Ezek több ízben is aláhúzzák a református egyház mobilizációs képességét és szociális kiterjedését. (L. Borboly Csaba: Több mint közvélemény-kutatás – 2007. november 25. – EP választás, 1. sz. melléklet, *Magyar Kisebbség*, megjelenés alatt)
- ³ A választás eredményeiről részletes vitaindítót Szász Alpár Zoltán és Bakk Miklós írt Európai Parlamenti választások – első alkalommal címmel. A tanulmány a *Magyar Kisebbség* nyomdában levő, előbb említett számában jelenik meg. A választási eredményeket e cikk alapján próbálom összefoglalni: mind Tökés László, mind pedig az RMDSZ sikerként könyvelte el a választások kimenetelét, az előbbi a szavazatok 3,45%-át, az utóbbi 5,52%-át érve el. Ugyanakkor, az eredmények megyei bontása kimutatja, hogy Tökés László támogatottsága a Székelyföldön a legnagyobb, az RMDSZ-é pedig azokban a megyékben, ahol a magyarság interetnikus környezetben él.
- ⁴ Szász Alpár Zoltán és Bakk Miklós ezen következtetését helyénvalónak tartom, tehát feltételezhetjük, hogy a magyar szavazópolgárok a két szembenálló jelölt valamelyikére voksoltak.
- ⁵ Erre hívja fel a figyelmet Székely István és Szász Alpár Zoltán is a Transindex és az Erdély FM által rendezett kerekasztal-beszélgetésen. (L. Viszketett a tenyerük. EP-választások: mi rejlik a számok mögött? *transindex.ro*, 2007. december 4. - <<http://itthon.transindex.ro/?cikk=6442>>, letöltve: 2002.02.14.)
- ⁶ L. Horváth Réka hozzászólása *Uo.*
- ⁷ L. Székely István hozzászólása *Uo.*
- ⁸ L. László Attila hozzászólása *Uo.*
- ⁹ Tökés László sikerének feltételeit számba veszi Toró T. Tibor: EP-választás utáni pillanatkép. *Kronika*, 2008. január 25.
- ¹⁰ A választás legfőbb célja pont ez a legitimitáció, hiszen „a választók leadott voksaikkal bizalmat fejeznek ki (...) a választott személyek és pártok iránt, melyeket felhatalmaztak a hatalom gyakorlására.” Bayer József: A politikatudomány alapjai, (Budapest, Napvilág, 1999) 213 p.
- ¹¹ Az egységparadigma az RMDSZ azon meggyőződésén alapul, mely szerint létezik egy egységes „magyar érdek, amit (...) számonkérés nélkül rá lehet bízni azokra, akik éppen ott vannak” (Bakk Miklós: Egy paradigma lebomlása. *Kommentár* 2007/6, 100. p.). Ez ugyanakkor egy olyan etnikai alapú oszloptársadalom-modellt feltételez, amely biztosítja, hogy a magyar szavazók csakis a „magyar pártra” szavaznak.
- ¹² L. Bakk: *i. m.* 104–107. p.
- ¹³ L. <http://kitekinto.hu/karpat-medence/2008/01/30/bejegyeztek_az_uj_erdelyi_magyar_partot>, letöltve: 2009.02.16.
- ¹⁴ Abszolút szavazatszámban kifejezve a következő eredményeket írhatunk a két szervezet neve mellé:

	Megyei Tanács elnökre leadott szavazatok		Polgármesterekre leadott szavazatok		Helyi listákra leadott szavazatok		Megyei listákra leadott szavazatok	
RMDSZ	419 028	(5,26%)	371 524	(4,27%)	404 657	(4,76%)	429 329	(5,14%)
MPP	79 135	(0,99%)	63 069	(0,72%)	79 238	(0,93%)	84 620	(1,01%)

Az adatok letölthetőek az Országos Választási Iroda honlapjáról: (<<http://www.beclocale2008.ro/docummm/Voturi%20pe%20Partide/votpart.pdf>>, letöltve: 2009. 02. 16.)

- ¹⁵ Bakk Miklós, a Transindex és az Erdély FM a helyhatósági eredmények kapcsán rendezett kerekasztal-beszélgetésen úgy értékelte: „világos, hogy ezzel a választással Székelyföld külön politikai arénaként levált az erdélyi magyar politikát magába foglaló térről. Az MPP jelenléte a fontosabb székelyföldi városokban számos politikai vita, konfliktus lehetőségét vetíti előre, amelyek a polgármester és a helyi tanács vagy a városok vezetősége és a megyei tanács, annak elnöke között robbanhatnak ki.” – Előzés jobbról. RMDSZ–MPP: új politikai aréna a Székelyföld. *transindex.ro*, 2008. június 9. - <<http://itthon.transindex.ro/?cikk=7528>>, letöltve: 2009. 02. 16.
- ¹⁶ Az RMDSZ kimutatása megtekinthető a <<http://www.rmdsz.ro/hirek.php?hir=482>> honlapon (letöltve: 2009. 02. 16.).
- ¹⁷ E kivételek közül a legfontosabbak Kézdivásárhely, Gyergyószentmiklós és Tusnádfürdő polgármesteri széke és városi tanácsa, illetve Sepsiszentgyörgy városi tanácsa.
- ¹⁸ L. Székely István és Kiss Tamás hozzászólásai in: *Előzés jobbról...*
- ¹⁹ Az új választási törvény szerint a mandátumok kiosztása előtt minden pártnak teljesíteni kell az 5%-os küszöböt, vagy 6 képviselői és 3 szenátori választókerület megnyerését. Részletesen a választási törvényről és annak kimeneteléről L. Székely István Gergő: „Egyéni választókerületes többségi rendszer arányos kimenetellel”? Románia új választási rendszere. *Pro Minoritate* 2009/Tavaszi (mostani szám)
- ²⁰ Bognár Zoltán: Tőkés–Markó találkozó. Fegyverszünet vagy kiegyezés. *transindex.ro*, 2008. július 7. (<http://bognar.transindex.ro/?new=1&cikk=427>)
- ²¹ Ezt jól érzékelteti Zsidó Ferencnek a Polgári Élet című lapban megjelent *Tőkés pálfordulása?* című írása is. A Szász Jenő és az MPP közeli lap munkatársa azzal gyanúsítja az EMNT vezetőségét (Toró T. Tibor és Szilágyi Zsoltot), hogy saját politikai jövőjük biztosítására használják ki a tárgyalásokat, elárulva az alternatívát és ezen belül a Polgári Pártot is. (<http://polgariélet.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=3077&Itemid=77>, letöltve: 2009. 02. 16.)
- ²² Erről részletesebben L. Toró T. Tibor: Gondolatok egy érdemben el sem kezdett tárgyalás kudarcának valós okairól. *Erdélyi Napló*, 2008, XVIII. évf. 35. sz. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/cikk nyomtatás.php?id_cikk=9614>, letöltve: 2009. 02. 16.
- ²³ Ezek a következők: Hargita megyében Sebestyén Csaba, (3-as számú képviselői választókerület), Garda Dezső (a 4-es számú választókerület), Maros megyében Kincses Előd Markó Béla ellenlábasként, Kovászna megyében pedig Szilágyi Sándor (1-es számú szenátori kerület), Rákosi János, (3-as számú képviselői kerület), illetve Fekete Attila (a 2-es számú képviselői választókerület) (L. <http://kitekinto.hu/karpat-medence/2008/10/21/hat_fuggetlen_jeloltet_tamogat_az_mpp/>, letöltve: 2009. 02. 16.)
- ²⁴ A választás eredményének részletes bemutatását l. Székely István Gergő: i. m.
- ²⁵ L. Kiss Tamás és Székely István hozzászólásai: Választási kerekasztal – Miért vesztett 200 000 szavazatot az RMDSZ? *transindex.ro*, 2008. december 19. (<<http://itthon.transindex.ro/?cikk=8702>>, letöltve: 2009. 02. 16.)
- ²⁶ Uo.
- ²⁷ A 2007-es EP-választások kapcsán három dokumentum és három hivatalos vélemény:
– az EMNT és szövetségesei által fémjelzett: *Párbeszéd az erdélyi magyar képviselőlet megtisztulásáért és megújulásáért* (<<http://dev.erdely.ma/ujj/dokumentum.php?id=26634>>, letöltve: 2009. 02. 16.) és *A Tőkést támogatók konkrét cselekvési terve a politikai képviselőlet megújítására* (<<http://figyelo.transindex.ro/?cikk=822>>, letöltve: 2009. 02. 16.).
– az RMDSZ tervezete, *Közös nemzeti célokért* (<<http://dev.erdely.ma/ujj/dokumentum.php?id=26649>>, letöltve: 2009. 02. 16.).
– Toró T. Tibor: Tájékozódás csata előtt, tárgyalás után. *Krónika*, 2007. szeptember 21., illetve Markó Béla: Felelőtlen felelősök. Válaszút az erdélyi magyar politika. 2007. november 16. *Élet és Irodalom*, LI. (46) írásai a helyzetről.

- Toró T. Tibor: 2008 – a rendszerváltás vagy a restauráció éve? EP-választások utáni pillanatkép. *Krónika – Szempont*, 2008. január 25., a választási eredmények kapcsán írt vitaindítója.
- A 2008-as parlamenti választások előtt négy dokumentum és két hivatalos vélemény – a megegyezés elvei, *Megállapodás az Erdélyi Magyar Egyeztető Fórum létrehozásáról* címmel (RMDSZ <<http://figyelo.transindex.ro/?cikk=914>>, letöltve: 2009. 02. 16. és EMNT <<http://figyelo.transindex.ro/?cikk=917>>, letöltve: 2009. 02. 16. javasolta verziókban), illetve a választási megegyezés, az EMNT által benyújtott *Választási együttműködés az RMDSZ és az EMNT között* (<<http://figyelo.transindex.ro/?cikk=916>>, letöltve: 2009. 02. 16.) és az RMDSZ által elfogadott *Megállapodás az RMDSZ és EMNT között a 2008-as parlamenti választási együttműködésről* (<<http://figyelo.transindex.ro/?cikk=913>>, letöltve: 2009. 02. 16.).
- ²⁸ L. *Párbeszéd...*
- ²⁹ Az oszloposodást a szakirodalomban elfogadott módon használjuk, amikor több társadalmi törésvonal egymásra helyezkedésével, olyan konfliktuális helyzet alakul ki, amely tovább építi ezt a törésvonalat, ezzel veszélyeztetve a társadalom stabilitását (Daalder, Hans: Review: The Consociational Democracy Theme, *World Politics*, 1974, 26(4), 606. p.). A konzociális hatalommegosztásos demokráciát az ilyen típusú törésvonalak áthidalására és „leszerelésére” dolgozták ki a társadalomtudósok. Habár szakirodalma jelentős, nem célunk mindezt jegyzékbe venni, azonban kisebb-nagyobb különbségekkel abban megegyeznek, hogy egy sikeres hatalom-megosztásos rendszer jellemzői: 1. a nagykoalíció az elitek között, 2. a kölcsönös vétő, 3. a társadalom különböző intézményeinek és szegmenseinek depolitizálása, 4. arányosság, 5. a csoportok mozgásterének és döntéshozatali jogának biztosítása – etnikai törésvonal esetén kulturális autonómia (részletesen l. Daalder: *i. m.* illetve Lijphart, Arend: The Puzzle of Indian Democracy: A Consociational Interpretation, *American Political Science Review*, 1996, 90 (2), 258. p.).
- ³⁰ Ebben az esetben tehát nem a Bakk Miklós által leírt, a magyarság egészének a román politikai mezőbe való oszlopként való integrálásáról, hanem a magyarságon belüli román politikai tértől független, belső törésvonalakra támaszkodó oszloposodási projektről beszélünk (A Bakk Miklós-féle elméletet l. Bakk Miklós: *i. m.*).
- ³¹ A részletes ütemtervet l. *A Tőkést támogatók konkrét cselekvési terve...*
- ³² A strukturalista megközelítés alatt azt értem, hogy a társadalmat struktúrák összességének és interakcióinak fogják fel, amely felülírja a társadalom egészének céljait és annak kimeneteleit (Burnham, Peter és Jones, Charles: Structuralism. In: McLean, Ian (szerk.), Oxford – Dicționar de politică. București, Univers, 2001, 439. p.; a funkcionalista megközelítés alatt pedig, hogy a társadalomnak lehetnek igényei és szükségletei, melyeket szükségszerűen ki kell elégíteni (Burnham, Peter: Funcționalism in: McLean, Ian (szerk.), *Oxford – Dicționar de politică*. București, Univers, 2001, 187. p.)
- ³³ L. *Közös nemzeti célokért...*
- ³⁴ Toró T. Tibor: *Tájékp...*
- ³⁵ Bakk Miklós szerint pont ez a struktúra-konzervativizmus határozza meg az RMDSZ baloldaliságát, hiszen az RMDSZ intézményesítette azt az attitűdöt, hogy ő az egyetlen szervezet, amely legitímen közvetíthet a román politikai struktúrák és a magyar közösség között. Bakk Miklós: *Politikai közösség és identitás*. Kolozsvár, *Korunk* – Komp-Press, 2008, 218–220. p.
- ³⁶ L. Markó Béla: *Egy elmaradt...*
- ³⁷ *Megállapodás...* – EMNT verzió
- ³⁸ *Megállapodás...* – RMDSZ verzió
- ³⁹ Jól foglalja össze például a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény ilyen típusú visszasságait Kardos Gábor: *Kisebbségek: konfliktusok és garanciák*. Budapest, Gondolat, 2007, 81–85. p.

- ⁴⁰ A kézirat lezárása után ez már megtörtént (szerk. megjegyzése).
- ⁴¹ L. az EMNT megegyezésről szóló közleményében: *Az autonómia ügye mindennél előbbre való – az EMNT közleménye* (<<http://erdely.ma/dokumentum.php?id=48174>>, letöltve: 2009. 02. 16.)
- ⁴² Lijphart: *i. m.* 262–263. p.
- ⁴³ A megegyezés egyik fő – de számokkal nem alátámasztott – érve, mondhatni diskurzív fogása mindkét fél részéről a közösség tagjainak ilyen típusú igénye. Ez az érvelés fellelhető mind Markó Béla, mind Toró T. Tibor írásaiban.